

Skoolgebaseerde Selfevaluering as 'n Evaluering metode vir Gebruik in Christelike Privaatskole

Prof. E.J. van Niekerk

Synopsis

As a result of a well executed self-evaluation school improvement and development can be brought about. For Christian private schools to benefit the most from the advantages of self-evaluation, they need to empower themselves to do independent school-based self-evaluation. In this article a christian point of departure for self-evaluation is discussed, and possible areas for self-evaluation, the focal point of self-evaluation and the participants in self-evaluation are indicated. Finally a possible strategy for self-evaluation is suggested.

1. Inleiding

Gedurende 2001 het die staat met die inwerkingtreding van *The national policy on whole-school evaluation* (2001) en die gepaardgaande *Evaluation guidelines and criteria for the whole-school evaluation policy* (2001) 'n nuwe era ingelei vir die evaluering van skole. In hierdie dokumente word onder andere riglyne gegee oor die evalueringproses, evalueringareas, die bewysbronne wat gebruik kan word by evaluering, die evalueringkriteria, skoolverbetering op grond van evaluering en die plek van selfevaluering in die evalueringproses. Selfevaluering word daarmee 'n verpligte deel van die evalueringproses. Hierdie is 'n nuwe begrip waarmee onderwyslui nou gekonfronteer word. Dit neem binne die nuwe evalueringbeleid 'n bepaalde betekenis aan, maar het los van hierdie beleid moontlikhede wat vir skole in die algemeen, maar spesifiek vir privaatskole, van nut kan wees. In hierdie artikel word aan hierdie aspek aandag gegee.

Talle privaatskole en privaat skoolbewegings wat na 1994 tot stand gekom het, besef waarskynlik reeds terdeë welke belangrike saak evaluering vir die behoud en bevordering van standaarde in die onderwys is. Talryke maatreëls is reeds getref om te verseker dat die onderwys in privaatskole

van die gewenste standaard is. So is die eksamenstelsel in baie gevalle behou en spesiale eksamens ingestel, maatreëls getref om 'n stelsel van eksterne evaluering daar te stel om die ou inspeksiestelsel van die staatskole te vervang, spesiale opleidingsgeleenthede vir personeel daargestel, en naburige staatskole met 'n hoë standaard se vraestelle geskryf om te verseker dat 'n vergelykbare standaard gehandhaaf word. Daar moet egter onthou word dat sommige van hierdie maatreëls, soos eksamenuitslae, maar 'n enkele aanduiding van onderwyskwaliteit is. In die skoolopset gaan dit om veel meer, en ook die kwaliteit daarvan moet bepaal word en verbeter word om te verseker dat kinders goeie opvoedende onderwys ontvang (Nevo, 1995:153-154). Sommige privaatskole, soos alleenstaande skole wat nie by die een of ander onderwysbeweging (soos byvoorbeeld die Beweging vir Christelike Volkseie Onderwys (BCVO) of Aksie Reformatoriese Skoolonderwys (ARSO)) ingeskakel is nie, mag selfs die luukse van 'n eksterne evaluering ontbeer, waardeur hulle sou kon bepaal hoe hulle as skole vaar.

'n Eksterne evaluering was nog nooit 'n baie gewilde saak onder onderwysers nie. Daar kan inderdaad twyfel bestaan oor die objektiwiteit en geldigheid van beide die ou inspeksiestelsel sowel as die nuwe evalueringstelsel se bevindinge. Ten spyte hiervan is dit tog ook waar dat skole wel 'n behoefte het aan die een of ander vorm van evaluering, al is dit net om te weet hoe hulle as skole (binne hulle eie beperkinge en konteks) vaar en waar hulle kan verbeter. Dit is juis hier waar selfevaluering, indien dit goed uitgevoer word, 'n baie nuttige doel kan dien. Gewoonlik word eksterne evaluering uitgevoer om verantwoording te doen aan 'n instansie of persone wat in beheer van 'n saak is, terwyl interne selfevaluering gewoonlik verbind word aan die begeerte van 'n skool om te verbeter (Nevo, 1995:153; McMahan, Bolam, Abbott & Holly, 1984: 5 - 6). Privaatskole het waarskynlik die voorreg dat hulle beide eksterne en interne evaluering vrywillig kan onderneem en kan verbind aan die doelwit om skoolverbetering as gevolg daarvan teweeg te bring. Selfevaluering sal beslis beperkte waarde hê indien dit onder druk uitgevoer word (soos in die staat se nuwe evalueringstelsel), en daarom moet dit liefers op eie inisiatief deur die skoolgemeenskap self uitgevoer word.

Of onderwysmense daarvan hou dat die skole waar hulle werk geëvalueer word, al dan nie, dit is 'n goed gevestigde gebruik in baie lande (Nevo, 1995: 165), en veral Christelike skole mag nie daarvoor terugdeins om vrywillig bekend te maak waarmee hulle besig is en wat die gehalte daarvan is nie. Eksterne evaluering bied veral die geleentheid om verantwoording te doen en te verhoed dat skole in selfgenoegsaamheid terugsak (Nevo, 1995: 167-168), terwyl selfevaluering weer ander voordele inhou waarby talle privaatskole kan baat. Indien privaatskole hul

Die gegronde en verantwoordbare selfevaluering leer uitvoer, kan dit ook as 'n handige gespreksbasis dien waarmee hul die eksterne evaluering wat moontlik deur die staat uitgevoer mag word, kan komplementeer, teenspreek, of ondersteun. Die tyd is hopelik verby dat selfs eksterne evaluering deur die staat 'n eenrigtingkarakter sal aanneem. Indien die staat hom wel ernstig gaan bemoei met die evaluering van privaatskole, wat te betwyfel is in die lig van die omvang van die evaluerings- en opboudtaak in staatskole, behoort die Departement van Onderwys van diegene wat evalueer word, gespreksgenote te maak in 'n dialoog oor onderwysverbetering. Op grond van die nuwe beleidsdokument (Department of Education, 2001) bestaan daar hopelik 'n baie groter moontlikheid as in die verlede dat 'n sinvolle gesprek tussen evalueerders en dié wat geëvalueer word, tot stand sal kom.

In sommige oorsese lande soos Brittanje is skoolgebaseerde selfevaluering reeds 'n normale praktyk in skole, en die inligting wat hier aangebied word, is dan ook verkry uit navorsing wat in sodanige lande oor die saak gedoen is. Die werkbaarheid daarvan in die praktyk sal hoofsaaklik afhang van die wil en die toewyding waarmee selfevaluering aangepak word en die sukses waarmee idees by plaaslike omstandighede van skole aangepas word. Die beste deel van selfevaluering is juis dat 'n skoolgemeenskap hom nie aan 'n vaste resep hoef te bind nie, maar dat daar 'n wye reeks moontlikhede in die literatuur beskryf word waarvan, volgens eie voorkeur, gebruik gemaak kan word. In hierdie artikel word maar 'n enkele, maklik implementeerbare selfevalueringmetode voorgestel wat aansluit by gesonde skoolbestuurspraktyk.

2. Doel van die artikel

Die oorkoepelende doel van hierdie artikel is om aan te toon hoe skoolgebaseerde selfevaluering gebruik kan word as 'n nuttige metode van evaluering in Christelike privaatskole. Daarom word in hierdie artikel gepoog om 'n Christelik-reformatoriese fundering vir selfevaluering te bied en aan praktiese sake verbandhoudend met skoolgebaseerde selfevaluering aandag te gee. In die proses word op 'n inleidende wyse aangetoon wat selfevaluering is en hoe skoolgebaseerde selfevaluering uitgevoer kan word sodat dit 'n nuttige evalueringmetode vir Christelike privaatskole kan wees. Daar word eksplisiet gepoog om skoolgebaseerde selfevaluering in hierdie artikel vanuit 'n reformatoriese perspektief te benader, en daarom word 'n reformatoriese standpunt bedoel waar die begrip 'Christelik' in hierdie artikel gebruik word. In skoolgebaseerde selfevaluering kom die hele werking van die skool of bepaalde gekose aspekte daarvan onder die loep, en in 'n reformatoriese uitgangspunt is die veronderstelling juis dat alle aspekte van die skepping, en daarom ook alle aspekte van die skool se werking, in gehoorsaamheid aan die Skrifbeginsels tot positivering gebring moet word. Skoolgebaseerde

selfevaluering kan dus, indien dit vanuit 'n reformatoriese perspektief uitgevoer word, vir Christelike privaatskole 'n goeie aanduiding gee in watter mate hulle daarin slaag om die onderwys volgens Bybelse beginsels in te rig. Die bogenoemde doelstellings moet binne die konteks van die bruikbaarheid daarvan vir die groeiende Christelike privaatkoolbeweging in die land geplaas word. Skoolgebaseerde selfevaluering is reeds 'n bekende begrip in die nie-christelike onderwys, maar daar is 'n behoefte om dit ook vanuit 'n Christelike perspektief bruikbaar te maak vir Christelike skole. Hierdie artikel kan gevolglik as 'n inleiding hiertoe beskou word. Dit is onmoontlik om alle aspekte van 'n skoolgebaseerde ewaluering in slegs een artikel volledig vanuit 'n Christelike perspektief te begrond en te bespreek, veral aangesien ook binne die bestek van hierdie artikel gepoog word om die leser op 'n inleidende wyse oorsigtelik aan die begrip skoolgebaseerde selfevaluering en hoe dit uitgevoer kan word, bekend te stel. Daarom moet hierdie inleidende navorsing met verdere navorsing en die bekendstelling van die navorsingsresultate van sodanige navorsing opgevolg word.

3. Begripsverklaring

Allereers is dit noodsaaklik om uit te klaar wat onder die begrip selfevaluering verstaan word en hoe dit met naasliggende begrippe verband hou. Van Petegem (1999) se definisie van selfevaluering vervat die meeste van die kenmerke van selfevaluering wat in die literatuur teëgekomp word. Daarom word dit as uitgangspunt geneem en kortliks na aanleiding van sy uiteensetting toegelig. Volgens hom is selfevaluering 'n proses wat hoofsaaklik deur die skool geïnisieer word en waarvolgens goedgekose deelnemers die funksionering van die skool op 'n sistematiese wyse beskryf en evalueer met die doel om besluite en inisiatiewe te neem oor aspekte van heelskoolontwikkeling. Verskeie kenmerke wat in die definisie vervat is, word vervolgens kortliks toegelig:

- *Selfevaluering is 'n proses.* Selfevaluering fokus nie op sy produk (bv. 'n verslag) nie, maar op die verbetering wat as gevolg van die ewaluering moet plaasvind. Dit moet deel wees van 'n proses van verbetering, en enige produk van selfevaluering moet die proses aanhelp en nie andersom nie.
- *Selfevaluering word deur die skool as sodanig geïnisieer.* Indien die inisiatief wat selfevaluering aanvuur uit die skoolpersoneel kom, sal dit veel meer waarde hê as wanneer dit van buite af as deel van die kwaliteitsversekeringsproses van eksterne ewaluering geïnisieer word.
- *Selfevaluering word deur goed gekose deelnemers onderneem.* Deelnemers aan die selfevalueringsproses moet goed gekies word uit die belanghebbendes wat by die skool betrokke is. Dit kan dus opvoeders, die ouergemeenskap, distrikskantoor, leerders, ondersteunende personeel en buitestaanders wees.

- *Selfevaluering word sistematies uitgevoer.* Dit word nie op toevallige inligting gebaseer nie, maar op gegronde inligting wat sistematies versamel is.
- *Selfevaluering sluit aan by die funksionering van die skool.* Die fokus van selfevaluering moet versigtig gekies word en moet verkieslik direk aansluit by die effektiewe funksionering van die skool.
- *Selfevaluering bevat beskrywing en beoordeling.* Na die beskrywing van die gekose aspekte vir evaluering, moet dit geanaliseer en geëvalueer word. Die evaluering moet gedoen word volgens die selfopgelegde meetinstrumente of ooreengekome kriteria.
- *Selfevaluering word gedoen met die doel om besluite en inisiatiewe te neem.* Kwessies wat die skool in die gesig staar, moet opgeklar word, en opvoeders moet in staat wees om ingeligte besluite te neem wat op die resultate van die evaluering gebaseer is. Verandering en verbetering kan plaasvind as gevolg van die keuses wat gedoen is. Die deelname van die opvoeders aan die proses, is baie belangrik om eienaarskap van die veranderingsproses te verseker.
- *Selfevaluering fokus op heelskoolontwikkeling.* Aspekte van die funksionering van die skool moet as uitvloeisel van die evaluering ontwikkel word.

Selfevaluering is 'n vorm van evaluering. In onderwysevaluering kom verskeie terreine van 'n skool se funksionering ter sprake en word die aard en kwaliteit daarvan beskryf en beoordeel op grond van inligting wat daaroor ingewin word. Volgens Hopkins (1989: 3 - 5) kom beide beskrywing en beoordeling in evaluering ter sprake en volgens Nevo (1995: 27) word 'n evaluering uitgevoer deur die sistematiese insameling van inligting met behulp van kwantitatiewe en kwalitatiewe metodes. Evaluering kan betrekking hê op 'n enkele aspek of 'n aantal aspekte van 'n skool se funksionering. Dit kan egter ook op die hele funksionering van die skool betrekking hê in welke geval van heelskoolevaluering sprake is. In so 'n geval kom die holistiese funksionering van die skool as onderwysinstelling onder die loep. In *The national policy on whole-school evaluation* (2001:56) word dan ook hierop gefokus en word heelskoolevaluering gedefinieer as "... a collaborative transparent process of making judgements on the holistic performance of schools that is measured against agreed national criteria." Al die bogenoemde aspekte van evaluering is ewe geldig ten opsigte van skoolgebaseerde selfevaluering. In skoolgebaseerde selfevaluering gaan dit ook oor die insameling van geldige data oor die holistiese funksionering van 'n skool of 'n aspek of aspekte van 'n skool op grond waarvan die werking van die skool of bepaalde terreine daarvan beskryf en beoordeel word. By skoolgebaseerde selfevaluering gaan die inisiatief egter van die skool self uit en word die evaluering deur die skoolgemeenskap self uitgevoer en deur diegene wat die skoolgemeenskap daarby wil betrek. Dit is in

hoofsaak hoe die begrip skoolgebaseerde selfevaluering in hierdie artikel gebruik sal word, maar dit beteken nie dat selfevaluering nie ook aan die proses van eksterne ewaluering gekoppel kan word nie, soos die geval is in die Departement van Onderwys se nuwe ewalueringbeleid. Niks verhoed skole om los van hierdie beleid hul eie selfevaluering te onderneem nie, en die veronderstelling in hierdie artikel is juis dat so 'n skoolgebaseerde selfevaluering vir Christelike privaatskole voordele kan inhou.

4. 'n Christelike uitgangspunt?

Daar is reeds gemeld dat in hierdie ondersoek na selfevaluering gebruik gemaak is van navorsing wat in oorsese lande gedoen is. Hierdie oorsese navorsing is nie vanuit 'n eksplisiete Christelike perspektief onderneem nie. Die vraag is nou of dit wel noodsaaklik is vir Christelike skole om 'n eksplisiete Christelike standpunt oor skoolgebaseerde selfevaluering en ewaluering in die algemeen in te neem. Na die oordeel van die skrywer hou selfevaluering wel verband met breër lewens- en wêreldbeskoulike aangeleenthede en moet selfevaluering ingebed wees in die reformatoriese uitgangspunt dat alle terreine van die lewe en werklikheid in onderworpenheid aan die Skrifbeginsels bewerk en bewaak moet word. Ook die funksionering van alle terreine van die skoollewe moet daarom geëvalueer word vanuit die Christelike etos wat die skool behoort te beheers. In ewaluering gaan dit tog juis oor 'n waardebeepaling van dit wat in skole onderneem word. Indien die motief en uitgangspunt van selfevaluering by die Christelike en "sekulêre" skole presies dieselfde is, kan dit heelwaarskynlik beteken dat die Christelike skole maar net probeer om beter weergawes van die omliggende "sekulêre" skole te wees.

Die Australiese opvoedkundige, Stephen Fowler, het heelwat nagedink en gepubliseer oor die aard van Christelike onderwys. In die uiteensetting in hierdie paragraaf word sterk gesteun op gedagtes in sy boek *Christian schooling: education for freedom* (1990: 38 - 138). Die bedoeling daarmee is om onderwysers en ander betrokkenes te sensitiseer betreffende die verskille tussen Christelike en sekulêre onderwys en om hulle, deur die skrywer se toepassing van Fowler se gedagtes op skoolgebaseerde selfevaluering, te laat nadink oor die implikasies hiervan vir selfevaluering binne Christelike skoolverband. (Natuurlik is daar ook plaaslik in Afrikaans heelwat oor die aard van Christelike onderwys gepubliseer en dit is noodsaaklik dat Christelike skole ook hiervan kennis sal neem).

Die onderwys is 'n waardebeheersde aangeleentheid. Dit wat die gemeenskap as waardevol beskou, word in die onderwys reflekteer. Die waardes wat in die onderwys (of 'n spesifieke skool) geld, kom uit die lewens- en wêreldbeskouing van 'n gemeenskap. Indien 'n gemeenskap byvoorbeeld geletterdheid hoog aanslaan, sal dit in die onderwys

reflekteer deurdat klem geplaas word op die vermoë om vlot te kan lees. Die klem wat in die onderwys op Wiskunde en die Natuurwetenskappe geplaas word, reflekteer meestal die Westerse wêreldbeskouing dat die natuur beheer moet word tot die mens se voordeel. Die klem wat in sommige skole op skolastiese en sportprestasie geplaas word, openbaar onder andere dat in sodanige gemeenskap klem geplaas word op mededinging en individuele prestasie. In gemeenskappe waarin groepskonformiteit weer 'n dominante waarde is, soos in die tradisionele Afrika lewensbeskouing (Van der Walt, 1993:17-21), sal dit waarskynlik op bepaalde wyses in die onderwys na vore kom, byvoorbeeld in die klem wat op groepwerk geplaas word.

Die onderwys word deur die omliggende kulturele omgewing beïnvloed deurdat die waardes wat in skole geld en die strukturele vormgewing van die onderwys daardeur bepaal word. Hierdie beïnvloeding is nie noodwendig in ooreenstemming met die Bybelse beginsels vir die skool as samelewingsinstelling nie. In sodanige omstandighede sou vanuit 'n Christelike perspektief gevra moes word hoe die onderwys gereformeer behoort te word volgens die Christelike lewens- en wêreldbeskouing, want daar is reeds daarop gewys dat die ganse lewe en alle samelewingssterreine volgens Bybelse beginsels ingeklee behoort te word. Die implikasies vir evaluering is dat seker gemaak moet word dat ons volgens Christelike waardes evalueer. Die kriteria wat ons in evaluering aanwend, moet Christelik verantwoordbaar wees. Vanuit 'n Christelike perspektief is dit onmoontlik om die skool as samelewingsinstelling Christelik in te klee indien ons nie weet hoe die skool deur nie-cristelike waardes beïnvloed word nie. 'n Skool waarin die skooldag wel met Skriflesing en gebed geopen word en Bybelonderrig iewers op die skoolrooster verskyn, maar wat verder volgens sekulêre waardes funksioneer, kan in die reformatoriese sin van die woord nie werklik as Christelik beskou word nie. So gesien, is daar baie min Christelike skole in die wêreld. Die algemene opvatting is steeds dat 'n skool Christelik is as Skriflesing, gebed en godsdiensonderrig daarin voorkom. Christelik-reformatoriese onderwys behels egter dat die hele werking van die skool in al sy aspekte fundamenteel Christelik ingeklee word. Die Christelike lewens- en wêreldbeskouing behoort in die ganse werking van die skool te geld, en hiervan moet kennis geneem word wanneer die funksionering van 'n Christelike skool beskryf en beoordeel word.

In die skool as samelewingsinstelling gaan dit oor onderrig en leer. Dit is die ontiese funksie van die skool. Die onderrig-leertaak in die Christelike skool en alles wat te make het met die uitvoering van hierdie taak moet volgens Christelike beginsels en waardes ingeklee word. Dit sluit in skoolbestuur en -organisasie, kurrikulering, buitemuurse bedrywighede, oerbetrokkenheid, die aanstelling van onderwysers, die onderrig van die

onderskeie vakke, en welke area ookal vir selfevaluering uitgesonder word. Die leerders moet bewus wees van die innige band tussen die Christelike geloof en die ganse werking van die skool. Christelike vakonderrig speel in die werking van die Christelike skool 'n baie belangrike rol. Kennis en die opdoen daarvan is lewensbeskoulik bepaald en daarom behoort elke vak vanuit 'n Christelike perspektief onderrig te word. Dit is God se skepping waaraan leerders in die onderskeie vakke blootgestel word en daarom moet onderrig en leer 'n Christelike stempel dra. Dit kan alleen gebeur as christen-onderwysers begin besef in welke mate hul onderrig en die onderwys in die algemeen deur sekulêre waardes beïnvloed of selfs beheers word. Daarom is dit noodsaaklik dat Christene voortdurend sal ondersoek instel na die mate waarin hul onderrig deur Bybelse beginsels gerig word. Hierdie saak kan deur middel van selfevaluering in die Christelike skool aangespreek word.

In hierdie verband kan die rol van die sekulêre beheersingstrewes in die onderwys as voorbeeld geneem word. Indien die christen-onderwyser nie bewus is van die invloed van die moderne magstrewes van die outonoom-gewaande mens nie, sal sy oë vir die invloed daarvan op die onderwys waarskynlik ook gesluit wees. Skoolgaan het hoë waarde vanweë die vermoë tot die beheersing van die omgewing wat daardeur gebied word. Die kennis wat die outonome mens se magstrewes bevorder, is daarom juis die tipe kennis wat vir die mens 'n hoë waarde het. Neem byvoorbeeld die waarde wat aan die Natuurwetenskappe en die Wiskunde in die kurrikulum toegeken word, en die plek wat dit inneem selfs in die denke van diegene wat dit nie as skoolvak neem nie. Kennis, wetenskap en tegnologie word aangewend om die omgewing te beheers en hierdie beheersing raak 'n lewensdoel om sigself, los van die Christelike roeping om te beheers en te bewaak in gehoorsaamheid aan die Skrifbeginsels. In die onderwys moet onderrig en leer wat verstaan, waardering en verantwoordelike optrede bevorder gevolglik die nodige aandag ontvang. Die strewes na beheersingsmag as doel opsigself is onewewigtig en nie te versoen met die Christen se opdrag tot verantwoordelike rentmeesterskap in die beheersing van die skepping nie. Deur middel van selfevaluering kan in Christelike skole gevolglik daarna gestrewes word om te toets of in die onderrig doelbewus gepoog word om Christelike rentmeesterskap te bevorder en of genoegsaam gepoog word om verstaan, waardering en verantwoordelike optrede te bevorder. Indien selfevaluering daarop dui dat 'n afvallige beheersingsug die onderbou van die onderrig vorm, is reformasie beslis nodig, omdat die Christelike skool weerbare koninkryksburgers moet vorm, en nie mensgesentreerde en magsbehepte humaniste nie.

Die skepping mag nie misbruik word ter wille van selfsugtige en eiegeregtige menslike mag nie, maar moet in gehoorsaamheid aan die Woord en Wet van die Skepper bewerk en ontgin word. Dit sluit in

liefdesdiens teenoor die naaste. In die geval van die onderwys beteken dit dat die onderwyser sy mag in die onderrig-leer-situasie oor die kind in verantwoordelikheid teenoor die Een wat die amp van onderwyser daargestel het, sal uitoefen. Mag het ook betrekking op die verhoudinge waarin mense teenoor mekaar staan en moet eweneens in verantwoordelikheid uitgeoefen word. Die onderwyser se gesag is dus verleende gesag waarvoor rekenskap gegee sal moet word. Die rekenskap sal onder andere handel oor die mate waarin in die klaskamer gepoog word om Christelike beginsels en waardes te verwesenlik. Die Christen-onderwyser se ampsbehartiging behels dus die verwesenliking van Christelike beginsels en waardes in die wyse waarop die kind in die onderrig-leer-situasie aan alle aspekte van die werklikheid blootgestel word. So word die kind toegerus om op 'n verantwoordelike wyse aan kultuurbou en beskawingsontwikkeling deel te neem en word die sekulêre beheersingstrewes ter wille van mensverheerliking teengewerk. Daardeur sal die onderwys in die geheel en die werking van die skool as samelewingsinstelling aansienlik verander. Deur middel van selfevaluering kan in die rigting van so 'n verandering gewerk word deurdat die onderskeie evalueringsterreine vanuit 'n Christelike uitgangspunt en Christelike waardes benader word. So kan in selfevaluering vasgestel word of in die Christelike privaat-skool gepoog word om die Christelike etos van die skool eg tot verwesenliking te bring.

'n Christelik georiënteerde selfevaluering kan lei tot 'n nuwe benadering tot die evaluering van leerders se leerervaringe. Hierdie een evalueringsterrein word as voorbeeld voorgehou van hoe elke ander evalueringsterrein vanuit 'n Christelike oriëntasie benader kan word in selfevaluering. So dikwels word die meritokratiese evalueringstelsel ook in Christelike skole volgens 'n humanistiese uitgangspunt toegepas. Die klem sal in die evaluering van leerders se leerervaringe vanuit 'n Christelike uitgangspunt nie net kan val op leerders se bemeestering van begrippe en vaardighede nie, maar ook op die wyse waarop kennis geïntegreer word in 'n verantwoordelike lewenspraktyk, as die Christen se respons op die uitdaging wat kennis oor God se skepping tot hom/haar rig. Leerders met meerdere verstandvermoëns sal nie uitgesonder word vir spesiale eerbewys nie, maar sal juis bewys gemaak word van hul roeping om hul vermoëns in diens van die Koninkryk en hul naaste te gebruik. Meerdere vermoëns bring ook meerdere verantwoordelikhede mee. Kompetisie tussen leerders sal ook heel anders benader word. Meerdere prestasie sal steeds erken word, maar dit sal nie deel van 'n bestel kan wees waarin daar net winners en verloorders is nie, maar die klem sal daarop val dat elk sy beste bydrae moet lewer in die bereiking van die gemeenskaplike Christelike doel van liefdesdiens aan die Skepper in die uitoefening van verantwoordelike rentmeesterskap oor sy skepping. In 'n Christelike skool behoort die hele waardeklimaat duidelik anders te wees

as in 'n skoolomgewing waarin ander religieuse waardes die skool beheers. In skoolgebaseerde selfevaluering kan gevolglik gepoog word om vas te stel wat elke individuele onderwyser se opvatting is jeens die mate waarin die regte Christelike waardes in die skool bevorder word. Daar kan ook gepoog word om vas te stel wat ouers en leerders se opvattinge oor byvoorbeeld die evaluering van leerders se leerervaringe is na aanleiding van 'n Bybelgetroue uitgangspunt oor hierdie saak. Dit mag moontlik wees om in selfevaluering net so krities te reflekteer oor 'n skool se onderwyspraktyk as wat hierbo kortliks krities reflekteer is oor een aspek daarvan, naamlik leerderevaluering.

Dit is onder andere die taak van die Christelike skool om aan die opgroeiende geslag 'n genoegsame kennisbasis vanuit 'n Christelike perspektief te voorsien waarop 'n lewe van diens aan God in die komplekse moderne beskawing gebou kan word. Daarom moet die hele onderrig-leertaak van die skool en alles wat met hierdie taak van die skool verband hou van Christelike waardes deursuur wees. Alle betrokkenes by die skool het in die lig hiervan 'n etiese verpligting teenoor die opgroeiende geslag om in gehoorsaamheid aan die eise van die Woord vir die skool as samelewingsinstelling, die onderwys so in te rig dat die skool sy taak van doeltreffende onderrig en leer effektief kan uitvoer.

Aan die begin van hierdie afdeling is beweer dat die onderwys in die strukturele vormgewing daarvan deur die omliggende kulturele omgewing beïnvloed word. Een van die belangrikste kenmerke van die eietydse sekulêre samelewingsinstellings soos die skool, is dat in die vormgewing daarvan die Christelike godsdiens bykans geen rol speel nie. Die sekulêre humanisme as religieuse grondinstelling bepaal op 'n oorheersende wyse die funksionering van hedendaagse Westerse instellings. Dit beteken dat humanistiese waardes die werking van sodanige instellings beheers.

In die Westerse wêreld het die verstaatliking van die onderwys sedert die negentiende eeu gelei tot die vestiging van sogenaamde religieus “neutrale” stelsels van openbare onderwys. Neutraliteit op lewensbeskouwlike gebied, en ook op die gebied van die waardes wat die onderwys beheers, is natuurlik 'n mite, en in die geval van die Westerse onderwys gewoon 'n aanduiding dat die sekulêre humanisme as religieuse grondinstelling die Christendom in die openbare onderwys vervang het. Die tragiek van die hedendaagse Christendom is dat dit nie eens daarvan bewus is dat nie-christelike waardes die onderwys beheers nie. Daarom is dit belangrik dat in skoolgebaseerde selfevaluering onder andere ook bepaal word of die Christelike skool daarin geslaag het om weg te beweeg van die oorheersing van sekulêre waardes. Verder is dit noodsaaklik om te bepaal of die hele werking van die skool in al sy aspekte onder die beheersing van Skrifbeginsels staan. Wanneer die skoolgemeenskap, en veral onder-

wysers, die leemtes agterkom, is daar tog die moontlikheid om iets daaraan te doen en kan aktief reformerend te werk gegaan word.

Dit is dus wel moontlik en ook noodsaaklik dat Christelike skole 'n Christelike uitgangspunt by skoolgebaseerde selfevaluering volg, want dit is juis hulle Christelike karakter wat hulle onderskei van die omliggende "selulêre" skole. Hierdie saak moet liefsoos ook op 'n eenvoudige, werkbare wyse by skoolgebaseerde selfevaluering ingebou word, anders sal onderwyspersoneel en ander betrokkenes by selfevaluering nie verstaan waarom dit gaan nie en gevolglik nie sodanige uitgangspunt volg nie. Daarom moet ook aandag gegee word aan aspekte rakende die praktiese uitvoering van selfevaluering.

5. Evalueringsterreine en die fokuspunt van skoolgebaseerde selfevaluering

Daar word nou voortgegaan om geïntegreerd verder aandag te gee aan wat skoolgebaseerde selfevaluering is en hoe dit uitgevoer kan word in aansluiting by die gestelde uitgangspunt soos beskryf in paragraaf 4. Om selfevaluering in die praktyk te laat slaag as 'n evalueringsmetode in Christelike privaatskole is dit nodig om aan 'n aantal sake van praktiese belang aandag te gee, naamlik die identifisering van evalueringsterreine, die bepaling van die fokuspunt van skoolgebaseerde selfevaluering, die vasstelling van die deelnemers aan selfevaluering, en die bepaling van 'n strategie vir selfevaluering.

By die identifisering van evalueringsterreine moet in gedagte gehou word dat skole as samelewingsinstellings in die ontiese gegewenheid daarvan groot ooreenkomste vertoon. In alle skole gaan dit byvoorbeeld oor die ontiese funksie van die skool, naamlik onderrig en leer, en vertoon die skool 'n bepaalde ontiese struktuur om hierdie taak tot uitvoering te bring. Daarom sal daar grotendeels ooreenstemming bestaan tussen die evalueringsterreine wat by heelskoolevaluering van belang is. In die literatuur oor selfevaluering kom 'n verskeidenheid terreine wat in die onderskeie navorsingsprojekte (MacBeath, 1999; Scottish Office Education Department, 1992; Nevo, 1995; Herman & Winters, 1992) as belangrik geïdentifiseer is by heelskoolevaluering, na vore. Daar kom noodwendig ook oorvleueling van terreine wat identifiseer word voor, omdat skole as samelewingsinstellings noodwendig 'n ooreenstemmende struktuur vertoon in die ontiese gegewenheid daarvan. Daarom kan Christelike skole by die identifisering van evalueringsterreine met vrymoedigheid gebruik maak van terreine wat reeds in die navorsing geïdentifiseer is. Dit sou natuurlik ook moontlik wees om van meet af vanuit 'n Christelike perspektief navorsing te doen oor die (Christelike) fundering van evalueringsterreine en om bepaalde prioriteite op grond hiervan te stel, maar dit is 'n omvangryke taak en dit is allermins die doel met hierdie artikel en met hierdie afdeling.

Dit is egter werklik nie so moeilik vir 'n skoolgemeenskap om self die relevante terreine vir 'n selfevaluering wat op die hele skool betrekking het, te identifiseer nie. Om terreine vir 'n meer spesifieke selfevaluering te identifiseer, is waarskynlik nog makliker, want skole weet gewoonlik met watter area hulle die meeste probleme ondervind. Dit mag egter tog nuttig wees om voorbeelde van die terreine te hê wat uit die navorsing na vore kom, en daarom word twee daarvan voorgedou. MacBeath (1999: 33 - 35) stel die volgende tien terreine vir heelskool-selfevaluering voor:

- Skoolklimaat
- Verhoudinge
- Organisasie en kommunikasie
- Tyd en bronne
- Prestasie-erkenning
- Gelykheid
- Huis-skool verhoudinge
- Onderrigondersteuning
- Klaskamerklimaat
- Leerondersteuning

In die ondersoek wat MacBeath, Thomson, Arrowsmith en Forbes in samewerking met HM Inspectorate of Schools (Scottish Office Education Department, 1992:33-35) gedoen het, kom die volgende terreine na vore:

- Leerdermoreel
- Onderwysermoreel
- Onderwysers se werksbevrediging
- Fisieke omgewing
- Die leerkonteks
- Onderwyser-leerder verhoudinge
- Gelykheid en geregtigheid
- Buitemuurse aktiwiteite
- Skoolleierskap
- Dissipline
- Inligting aan ouers
- Ouer-onderwyser konsultasie

Die bogenoemde word spesifiek voorgedou omdat daar waarskynlik areas daarin mag voorkom waaraan betrokkenes by selfevaluering nie noodwendig sal dink nie. Hoewel nie al die bogenoemde areas vir Christelike skole ewe belangrik mag wees nie, mag dit tog die denke prikkel om self kreatief areas te identifiseer wat binne die eie skoolkonteks belangrik mag wees. Op hierdie stadium mag dit ook nuttig wees om kennis te neem van die nege areas wat in *The national policy on whole-school evaluation* (2001) voorgedou word:

- Basiese funksionaliteit van die skool
- Leierskap, bestuur en kommunikasie
- Beheer en verhoudinge
- Kwaliteit van onderrig en leer en ontwikkeling van onderwysers
- Kurrikulumvoorsiening en -bronne
- Leerderprestasie
- Skoolveiligheid, sekuriteit en dissipline
- Infrastruktuur van die skool
- Ouers en gemeenskap

Daar bestaan geen geldige rede waarom ook Christelike skole nie van enige van die bogenoemde evalueringsterreine gebruik kan maak nie, natuurlik met die veronderstelling dat 'n Bybelse uitgangspunt in die fundering en in die toepassing daarvan gevolg sal word. Binne die bestek van hierdie artikel kan egter nie aan hierdie saak aandag gegee word nie. Dit sou die onderwerp van 'n afsonderlike artikel kon wees.

By elk van die areas wat hierbo geïdentifiseer is, kan ook uit die navorsing samehangende kriteria, soortgelyk aan die in *The national policy on whole-school evaluation* (2001), vir die uitvoering van die evaluering verkry word. 'n Enkele voorbeeld is as 'n addendum ingesluit met betrekking tot 'n enkele evalueringsterrein. Dit sou egter ook vir skole moontlik wees om self hul eie kriteria daar te stel aan die hand waarvan 'n bepaalde terrein beoordeel kan word. Vir Christelike skole sou dit belangrik wees om hul eie kriteria daar te stel wat die Christelike etos van die skool reflekteer.

Daar moet daarop gelet word dat nêrens in die geraadpleegde literatuur voorsiening gemaak word vir 'n afsonderlike evalueringsterrein waarin die lewensbeskoulige etos van die skool onder die loep kom nie. Vir Christelike skole is die lewensbeskoulige etos, soos in paragraaf 4 beredeneer is, 'n fundamentele uitgangspunt met betrekking tot alle evalueringsterreine en daarom moet 'n besluit geneem word of dit ook nog as 'n afsonderlike evalueringsterrein moet figureer. Na die oordeel van die skrywer is dit die beste om hierdie saak in elke evalueringsarea as 'n fundamentele uitgangspunt in die evaluering van daardie spesifieke area ter sprake te bring, sodat dit nie as 'n aparte saak van die normale funksionering van die skool beskou word nie. In elke evalueringsarea sal dus spesifiek beoordeel moet word hoe die Christelike etos van die skool in daardie spesifieke area na vore kom, sodat bepaal kan word of dit outentiek figureer, al dan nie. Daar kan natuurlik ook 'n aparte area, soos byvoorbeeld *Christelike etos*, as 'n afsonderlike evalueringsterrein geïdentifiseer word, maar na die oordeel van die skrywer mag dit nie teweegbring dat die Christelike etos van die skool nie ook in die ander areas vir evaluering as fundamentele uitgangspunt geld nie, want die etos

van die skool behoort die hele werking van die skool in al sy aspekte te deursuur, soos reeds op gewys is.

Die ontisiteit van die skool as samelewingsinstelling, waarvan hierbo melding gemaak is, het ook implikasies vir die fokuspunt van selfevaluering. Daar behoort by die evaluering van al die terreine vir selfevaluering in ag geneem te word dat daar 'n gemeenskaplike fokuspunt vir alle skoolverwante evaluering bestaan wat altyd in die oog gehou behoort te word. Hierdie fokuspunt hou verband met die funksie waarvoor die skool as samelewingsinstelling bestaan, naamlik die van effektiewe onderrig en leer (Van Deventer, 2003:66-67). Hierdie is die kernfunksie van die Christelike skool (en ook van alle ander skole) waarop in selfevaluering gefokus moet word en daarom sal ook sake soos die effektiewe bestuur van skole, goeie onderwysleierskap, effektiewe tydsbesteding, gehalte indiensopleiding van onderwysers, en al die ander sake wat die kernfunksie van die skool bevorder, vanuit hierdie hoek die nodige aandag moet kry (Van Niekerk, 1999:9-10). Die hele werking van die skool moet vanuit 'n Christelike perspektief op die onderrig-leer fokuspunt van die skool gerig wees. Die geloofwaardigheid van Christelike onderwys hang onder andere daarmee saam dat dit nie 'n minderwaardige tipe onderwys sal wees nie; daarom moet al die rolspelers wat by die onderrig-leer-situasie betrokke is, soos ouers, leerders, onderwysers en die skoolbestuur met 'n flinke ingesteldheid en vanuit 'n Christelike uitgangspunt by die opbou van hul skole betrokke wees.

In die lig van die bogenoemde fokuspunt is dit wat uit navorsing oor onderrigleierskap en die eienskappe van effektiewe skole na vore kom vir skoolgebaseerde selfevaluering van besondere belang. Van Petegem (1997) bespreek die volgende evalueringsareas uit Scheerens (vgl. Scheerens & Bosker, 1997) se navorsing oor effektiewe skole:

- *Effektiewe leertyd*: Hierdie aspek behels nie net die hoeveelheid leertyd nie, maar veral die kwaliteit tyd wat aan onderrig en leer bestee word. Die benutting van tyd tydens die les en die huiswerk wat gegee word, is ook van belang. So ook die onderbrekings wat deur buitemuurse aktiwiteite tydens lestyd plaasvind.
- *Die onderrigstruktuur*: Dit behels die mate waarin opvoeders hulle lesse vir optimale leer struktureer, en dit handel oor aspekte soos lesbeplanning, lesdoelwitbeplanning en die kommunikasie van lesdoelwitte aan leerders asook die gebruik van 'n lesstruktuur.
- *Geleentheid vir leer*: Hierdie aspek het te doen met die mate waarin 'n opvoeder die les aanbied met die oog daarop om die lesdoelwit te bereik. Aspekte soos die toepaslikheid van aktiwiteite en take, die mate waarin die evaluering met die lesdoelwitte ooreenstem, die

studievoorligting en die herhaling van dele van die les wat nie goed begryp word nie, is hier van toepassing.

- *Verwagtings van die leerders*: Die opvoeder se verwagtings van die leerders is 'n belangrike faktor in die sukses van onderrig.
- *Gereelde evaluering en dokumentering van leerderprestasie*: Gereelde evaluering moet uitloop op 'n beklemtoning van die verbetering van leer en 'n bespreking van die resultate van die evaluering met die leerders. Die leerders moet terugvoer oor hulle vordering ontvang, en dit moet met hulle bespreek word.
- *Bemagtiging van die leerders*: Die positiewe potensiaal van leerders moet beklemtoon word, pogings moet aangewend word om hulle vertroue as leerders te verbeter en hulle leerprestasies moet erken en gekonsolideer word.
- *Prestasiegerigte beleid*: Die klem val hier op skoolbeleid wat skoolprestasie in akademiese en nie-akademiese ondernemings aanmoedig.
- *Onderwysleierskap*: Verskillende aspekte van leierskap wat deur die skoolhoof en die skoolbestuurspan uitgeoefen word, word hier beskryf en geëvalueer. Aspekte soos skoolklimaat en -kultuur, kommunikasie en onderrigleierskap, is belangrik.
- *Ordelike en positiewe leerklimate*: Hierdie tipe klimaat moet voorkeur bo 'n rigiede en 'n onderdrukkende tipe klimaat geniet.
- *Kwaliteit van die kurrikulum*: Die relevansie van en differensiasie in die kurrikulum is belangrik.
- *Samewerking tussen opvoeders*: Opvoeders moet saam beplan en saam werk om onderrig te optimaliseer.

Vir 'n Christelike skool sou dit noodsaaklik wees om na elkeen van hierdie komponente van beoordeling vanuit 'n Christelike hoek te kyk; meer nog: hoe die christen-onderwyser dit moet interpreteer teenoor die sekulêr ingestelde onderwyser. Die bogenoemde sake word in die algemene literatuur nie vanuit 'n Christelike uitgangspunt bespreek nie, maar weerspieël die gangbare humanistiese uitgangspunt, maar dit is weer eens onmoontlik om binne die bestek van een artikel ook nog aan die Christelike fundering en toepassing hiervan aandag te gee. Hoewel dit vir 'n Christelike skool nodig sal wees om hierdie aspekte vanuit 'n Christelike hoek te benader, gee die bogenoemde uiteensetting egter tog 'n goeie idee van die tipe sake wat daartoe bydra dat die kernfunksie van die skool effektief uitgevoer word. Indien hierdie sake in kriteria vir evaluering vanuit 'n Christelike hoek omskep word, kan dit heel nuttig te pas kom in die evaluering van onderrig en leer in die skool (vgl. paragraaf 7).

6. Deelnemers aan skoolgebaseerde selfevaluering

'n Belangrike vraag by evaluering wat op eie inisiatief deur 'n skool uitgevoer word, is wie nou eintlik daarby betrek moet word. Dit kan selfs

'n sensitiewe aangeleentheid wees in skole waar daar probleme bestaan oor die effektiewe funksionering van 'n bepaalde groep (of individue in 'n groep) soos die onderwyspersoneel, die bestuurspan, beheerraad, of die ouers. Uit die literatuur blyk dat alle belanghebbendes by 'n selfevaluering betrek behoort te word, selfs die leerders (MacBeath, 1999; Scottish Office Education Department, 1992; Herman & Winters, 1992). Natuurlik sal die ouers van 'n Christelike skool, wat direk 'n belang het daarby oor hoe hul kinders in die skool onderrig word, daarby betrek moet word in hul amp as verbondsouers. So ook die onderwyspersoneel, wat in beheer is van die onderrig-leer-situasie (die fokuspunt van evaluering) in die skool. Selfs leerders kan ook baie nuttig by skoolgebaseerde selfevaluering betrek word deur die bepaling van hul persepsies oor hoe die onderrig-leer-situasie (die fokuspunt van evaluering) verbeter kan word. Ook die beheerraad en die administratiewe personeel vervul baie belangrike ampte in die funksionering van die skool en behoort daarom deel te vorm van die selfevaluering.

In die strategie vir selfevaluering wat hier voorgestel word, is die hulp van 'n kritiese vriend of konsultant wat op 'n onpartydige wyse kan help met die vlot verloop van die evaluering van belang. So 'n kritiese vriend met die nodige kennis van die verloop van die evalueringsgebeure kan 'n belangrike fasiliteringsrol vervul en kan ook die pas en die rigting van die evaluering in die regte baan hou. MacBeath (1999: 110 - 111) reken dat 'n kritiese vriend 'n waardevolle rol kan vervul deur onder andere die volgende gedrag te openbaar:

- self probeer verstaan eerder as om te verwag dat ander hom moet begryp
- 'n positiewe houding teenoor die skool en die gemeenskap openbaar
- bemoedigend en ondersteunend optree
- mense help om hul behoeftes en probleme te identifiseer
- mense help om krities oor hul eie praktyk te reflekteer
- die uitruil van gedagtes aanmoedig
- op bewyslewing aandring
- sy eie idees as een bron van kennis beskou wat oopstaan vir verandering en bespreking
- self bereid wees om kritiek positief te hanteer
- nie bang wees vir konflik nie, en dit konstruktief kan hanteer
- mense na verdere bronne van inligting verwys.

Die feit dat al die bogenoemde groepe by 'n selfevaluering betrek behoort te word, beteken egter nie dat hulle op presies dieselfde wyse betrek behoort te word nie. In sommige gemeenskappe mag daar byvoorbeeld 'n ongemaklikheid wees om leerders saam met die res op presies dieselfde wyse te betrek. Dan kan hulle op 'n toepaslike wyse betrek word by

terreine waarby hulle 'n direkte belang het, en moontlik 'n nuttige bydrae kan lewer. Die selfevaluering kan ook eers afsonderlik met die onderskeie belangegroepes gedoen word en daarna eers 'n gesamentlike sessie gehou word om die uitslag en die pad vorentoe te bepaal. Dit is belangrik dat selfevaluering by die plaaslike konteks en behoeftes aangepas word. Die hoofdoel van selfevaluering, naamlik die verbetering van die skool se uitvoering van die kernfunksie (onderrig en leer) vanuit 'n Christelike perspektief op grond van die uitslag van die evaluering (Hopkins, 1989:3, 10, 122), moet egter steeds in gedagte gehou word by die bepaling van die formaat wat dit moet aanneem.

Die strategie vir selfevaluering wat vervolgens bespreek word, sluit nou aan by hierdie doelstelling en is spesifiek vir bespreking in hierdie artikel ontwikkel omdat dit 'n relatief eenvoudige en werkbare wyse van selfevaluering behels wat op 'n herhaalde wyse uitgevoer kan word.

7. 'n Strategie vir selfevaluering

Na die voorafgaande uiteensetting moet op hierdie stadium aandag gegee word aan die praktiese uitvoering van selfevaluering in Christelike privaatskole. Die vraag waaraan kortliks aandag gegee moet word, is: Hoe moet stapsgewys te werk gegaan word om 'n skoolgebaseerde selfevaluering uit te voer? Wat aangebied word, is geen volledige uiteensetting nie, en die leser moet verder daarvan kennis neem dat daar ook ander strategieë in die literatuur beskryf word waarvolgens selfevaluering uitgevoer kan word.

Die eerste stap in die selfevaluering is om te bepaal waar die skool se sterk punte en swak punte lê en waar die bedreigings en die geleenthede geleë is. Dit kan deur middel van 'n SWOT-analise gedoen word. (SWOT staan vir die Engels: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Die sogenaamde SWOT-analise is 'n baie bekende en maklike strategie waarvoor inligting maklik in die bestuursliteratuur bekombaar is (vgl. Kroon, 1995:145-147). Die verskeidenheid terreine wat beskikbaar is vir selfevaluering en wat vooraf geïdentifiseer kan word, kan tydens die SWOT-analise ter sprake gebring word. Hierdie analise moet fokus op die kernfunksie van die skool, naamlik die van effektiewe onderrig en leer vanuit 'n Christelike perspektief; dus moet alle terreine wat ter sprake gebring word, verbind word aan die kernfunksie van die skool. ('n Skool mag byvoorbeeld oor swak geriewe beskik en dit mag as 'n swak punt uitgewys word, maar dit is eers in terme van die kernfunksie van die skool 'n bedreiging of swak punt indien dit belemmerend op die effektiewe uitvoering van die skool se kernfunksie inwerk).

'n Tweede stap is nou om te kies op welke swak punte wat uit die SWOT-analise na vore gekom het, gefokus moet word ten einde die kernfunksie

van die skool te verbeter, terwyl terselfdertyd in gedagte gehou moet word dat die skool se sterk punte steeds gehandhaaf sal moet word. Indien 'n skool egter baie probleme ervaar en as instelling nie oor genoegsame selfvertroue beskik om 'n uitdagende selfevaluering te doen nie, is dit raadsaam om net op een bepaalde gekose saak/evalueringssterrein te fokus. Wanneer daarmee sukses behaal word, kan dan verder in 'n volgende selfevaluering gewerk word aan ander sake/evalueringssterreine wat ook aandag verdien. Dit is nie raadsaam dat skole wat nie oor die nodige bronne en personeel beskik allerlei ambisieuse en idealistiese selfevalueringspogings van stapel stuur wat nie realisties haalbaar is nie. Hierdie stap behels ook 'n grondige analise van die gekose terrein en waar presies die swakhede en probleme lê ten opsigte van die kernfunksie van die skool.

Enkele sake wat direk verband hou met effektiewe onderrig en leer (die kernfunksie van die skool) moet as standaardpraktyk in die derde stap figureer indien dit nie reeds by die vorige stap as evalueringsareas geïdentifiseer en behandel is nie. Hier word spesifiek gedink aan drie baie belangrike evalueringssterreine. Die eerste handel oor die effektiewe bestuur van die Christelike privaatskool vanuit 'n Christelike perspektief. Dit is byvoorbeeld belangrik dat die bestuurstake van beplanning, organisering, leierskap en kontrole vanuit 'n Christelike hartsingesteldheid nougeset in die bestuur van die skool uitgevoer sal word. Die tweede handel oor die kwaliteit van onderrig en leer wat in die Christelike privaatskool aangebied word. Verbondskinders kan nie maar op 'n afgewaterde manier aan God se skepping blootgestel word nie, en daarom moet die standaard van onderrig en leer in die Christelike privaatskool van 'n aanvaarbare gehalte wees. Die Christelike perspektief van waaruit onderrig in die Christelike privaatskool geskied, moet juis daartoe bydra dat die insig van leerders in die werklikheid van 'n beter gehalte is as in die omliggende nie-christelike skole. Die derde saak handel oor toepaslike kurrikulumvoorsiening. Hiermee word onder andere bedoel dat leerders op 'n voldoende wyse aan die aspekte van die skepping blootgestel word in die kurrikulum, en dat dit op so 'n wyse sal geskied dat Christelike rentmeesterskap daardeur in die Christelike privaatskool bevorder sal word. Vir hierdie drie sake moet 'n standaard evalueringsvorm (deur 'n spesiale taakspan opgestel) vooraf deur belanghebbendes voltooi word, sodat die resultaat van die evaluering tydens die selfevaluering ter sprake kan kom en in ag geneem kan word. 'n Enkele voorbeeld van sodanige evalueringsvorm uit die nagevorste literatuur is as addendum ingesluit. Die rasionaal vir hierdie stap is dat skole op die verbetering van daardie sake wat direk by die kernfunksie van die skool aansluit, sal fokus. Indien skole verkies om ook afsonderlik op die Christelike etos van die skool te fokus, kan hierdie terrein ook op hierdie stadium behandel word. Omdat skoolpersoneel gevoeliger mag wees oor hierdie sake wat op hul

onderrigtaak fokus, kan hier slegs terugvoer gegee word oor die uitslag van die evaluering deur middel van die evalueringsvorms, en wat die skoolpersoneel self vooraf oor hierdie sake besluit het en aanbeveel. Daarby kan dan gevoeg word wat nodig geag word deur die ouers (en selfs die leerders). Die wyse van hantering kan by die plaaslike omstandighede aangepas word, maar die drie aangeduide terreine mag nie uitgelaat word by 'n sinvolle evaluering van die skool se uitvoering van sy kernfunksie nie.

Omdat selfevaluering op skoolverbetering gemik is, word die evalueringstrategie wat hier bespreek word in die vierde stap direk gekoppel aan die idee van beplanning en word die resultate daarvan ingevoer in die normale bestuursproses wat vir enige onderneming, en dus ook die skool, geld (vgl. Kroon, 1995: 135). Dit verseker dat nie net 'n behoorlike evaluering onderneem word nie, maar ook dat uitvoering aan die besluite gegee word deur die uitvoering van die gewone bestuurstake van beplanning, organisering, leierskap en kontrole. Dit is dus noodsaaklik dat beide die kritiese vriend/konsultant en iemand op die skoolbestuurspan oor 'n mate van bestuurskennis beskik of dit opdoen. Dit is in elk geval goeie praktyk vir diegene wat bestuursposisies beklee, soos skoolhoofde en skoolbestuurspanne, om hul met toepaslike bestuurskennis te bemagtig deur studie of selfstudie.

Die beplanningsproses wat skole kan volg behels die volgende stappe:

- Die vasstelling van die huidige situasie.
- Die vasstelling van die toekomstige situasie.
- Die vasstelling van die plan van aksie.
- Evaluering en beheer van die plan (Van Deventer, 2003:80-87)

Die gedagte van selfevaluering pas baie goed aan by die *vasstelling van die huidige situasie* in die beplanningsproses. Van Deventer (2003: 81) meld dat dit in die vasstelling van die huidige situasie om 'n behoefte-analise gaan waarin die ses areas van skoolbestuur, naamlik leerdersake, personeelsake, administratiewe sake, finansiële sake, fisiese fasiliteite en skool-gemeenskapsake aan die orde kan kom. Soos egter reeds in paragraaf 5 op gewys is, kan die skool self besluit op watter evalueringsterreine gefokus word. Om egter te bepaal waar die skool se sterk en swak punte lê, moet 'n waardebeplanning van die skool se prestasie in elk van die evalueringsterreine gedoen word en dit is juis in die SWOT-analise onderneem.

In die tweede stap van die beplanningsproses geskied die *vasstelling van die toekomstige situasie*. Ook hierin is dit gewens dat belanghebbendes 'n aandeel sal neem. In hierdie stap van die beplanningsproses kan betrokkenes besin oor die gewenste toekomstige toedrag van sake

waarheen gewerk moet word op grond van dit wat uit die selfevaluering na vore gekom het. Op grond van die selfevaluering word dus in hierdie stap gefokus op hoe die skool vorentoe moet beweeg. Dit behels onder andere dat doelstellings en doelwitte aansluitend by die skool se visie geformuleer sal word. Alle belanghebbendes kan betrokke wees by die bepaling van die breë, algemene rigting (doelstellings) waarin beweeg moet word en die vasstelling van realistiese tydskaal, maar wanneer dit kom by die uitwerk van die doelwitte of uitkomstes wat meer spesifiek van aard is en wat die weg aandui hoe die langtermyn doelstellings bereik moet word, kan dit gerus aan die skool se bestuurspan in samewerking met die bestuursraad/ouerraad oorgelaat word. Daar moet egter in hierdie stap ook bepaal word hoe gemeet sal word dat die skool suksesvol was in die uitvoering van die doelstellings. Die kriteria waaraan sukses gemeet sal word, moet dus ooreengekom word.

Ook die laaste twee stappe van die beplanningsproses en die bestuurstake van organisering, leierskap en kontrole kan in die hande van die bestuurspan van die skool gelaat word. Selfevaluering behoort op 'n gereelde basis uitgevoer te word (jaarliks of ten minste tweeejaarliks) en daarom kan terugvoer oor vordering op 'n gereelde basis gegee word en kan nuwe verbeteringsaksies ten opsigte van die uitvoering van die kernfunksie van die skool geloods word wanneer die skool daarvoor gereed is.

Kortliks opgesom behels die strategie die volgende:

- Bepaal waar verbetering nodig is.
- Fokus op probleemarea(s).
- Fokus op die kernfunksie van die skool (indien dit nie reeds in die vorige stap aangespreek is nie).
- Beplan en bestuur verbetering.

Hierdie strategie vir selfevaluering is maar een van vele moontlikhede en moet nog in die praktyk verfyn word. Dit is egter na die oordeel van die skrywer op 'n gesonde benadering tot selfevaluering en op gesonde bestuursbeginsels gegrond, en skole kan dit volgens die behoeftes van die plaaslike konteks aanpas.

8. Slot

Die doel met selfevaluering in die Christelike privaatskool is skoolverbetering vanuit 'n Christelike perspektief, en daarom moet dit deur alle betrokkenes in 'n positiewe lig benader en uitgevoer word. Dit is onder andere die taak van die skoolbestuur (die beheerraad en die skoolbestuurspan) om sorg te dra dat hierdie positiewe gesindheid die hele selfevalueringsaksie deursuur. Dit is veral die skoolhoof wat moet toesien

dat die personeel van die skool deeglik kennis dra van die moontlike positiewe gevolge van selfevaluering vir die skool, sodat personeel gemotiveerd sal wees om hieraan mee te werk. Een van die mees kritiese faktore by 'n suksesvolle selfevaluering is die toewyding van die betrokkenes om selfevaluering te laat slaag, sodat dit 'n werklike bydrae kan lewer tot skoolverbetering. Noudat selfevaluering deur die nuwe beleid buitendien deel geword het van die evalueringsproses, is dit raadsaam om ernstige oorweging daaraan te gee om dit op so 'n wyse te doen dat skole die maksimum voordeel daaruit trek.

In hierdie artikel is op 'n inleidende wyse aangetoon hoe selfevaluering aansluitend by die Christelike etos van die skool uitgevoer behoort te word, verskeie moontlike evalueringsterreine is voorgedra, en die fokuspunt van evaluering is aangedui. Daar is voorts gewys op die moontlike deelnemers aan skoolgebaseerde selfevaluering en 'n moontlike strategie vir evaluering is kortliks bespreek. Indien die saak reg benader word, bestaan die moontlikheid vir Christelike privaatskole om deur middel van selfevaluering stelselmatige skoolverbetering teweeg te bring.

Bibliografie

- DEPARTMENT OF EDUCATION 2001. *The national policy on whole-school evaluation*. Pretoria: Government Printers.
- DEPARTMENT OF EDUCATION 2001. *Evaluation guidelines and criteria for the whole school evaluation policy*. Pretoria: Government Printers.
- EVALUATION GUIDELINES AND CRITERIA FOR THE WHOLE-SCHOOL EVALUATION POLICY, kyk Department of Education.
- FOWLER, S. (ed). 1990. *Christian schooling: education for freedom*. Potchefstroom: PU for CHE.
- HERMAN, J.L. & WINTERS, L. 1992. *Tracking your school's success: a guide to sensible evaluation*. Newbury Park, Calif.: Corwin Press.
- HOPKINS, D. 1989. *Evaluation for school development*. Milton Keynes, Phil.: Open University Press.
- KROON, J. (red). 1995. *Algemene bestuur*. Kagiso: Pretoria.
- MacBeath, J. 1999. *Schools must speak for themselves. The case for school self-evaluation*. London: Routledge.
- MCMAHON A., BOLAM R., ABBOTT R. & HOLLY P. 1984. *Guidelines for review and internal development in schools. Secondary school handbook*. York: Longman.
- NEVO, D. 1995. *School-based evaluation: a dialogue for school improvement*. Elsevier: Pergamon.

- SCHEERENS, J. & BOSKER, R.J. 1997. *The foundations of educational effectiveness*. Elsevier: Pergamon.
- SCOTTISH OFFICE EDUCATION DEPARTMENT 1992. *Using ethos indicators in secondary school self-evaluation. Taking account of the views of pupils, parents, and teachers*. Scotland: Scottish Office Education Department.
- THE NATIONAL POLICY ON WHOLE-SCHOOL EVALUATION, kyk Department of Education.
- VAN DER WALT, B.J. 1993. *Op soek na gemeenskaplike kulturele waardes vir 'n toekomstige Suid-Afrika*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- VAN DEVENTER, I. 2003. Visualising and planning skills. In: *An educator's guide to school management skills*, edited by I. van Deventer and AG. Kruger. Pretoria: Van Schaik.
- VAN NIEKERK, E.J. 1999. Moraliteit, onderwys en gemeenskap. *Roeping en Riglyne*, 47(1): 7-11.
- VAN PETEGEM, P. 1997. IZES, een instrument voor zelfevaluatie van scholen. De beleidscontext, de ontwikkeling en toetsing van het instrument en de beleidsimplicaties. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 1: 12-25.
- VAN PETEGEM, P. 1999. Zelfevaluatie in functie van interne kwaliteitszorg als antwoord op de externe kwaliteitsbewaking. In: *Organisatiecultuur van een extraverte school. Naar verantwoordelijk onderwijs*, geredigeerd door P. Mahieu, C. Dietvorst & PA. Peene. Alphen a/d Rijn: Kluwer. 64-84.